

Orbán Dezső (1884-1986)

Párizsi utcarészlet

olaj, vászon 38x46 cm

jelezve jobbra lent: Orbán Paris 1926

/BÁV 42. Képaució 1977. Május 274. tétel /

Kisvárosi utca

olaj, vászon 54x48cm

jelezve jobbra lent: Orbán

/BÁV 47. Képaució 1978. December. 225. tétel /

Irodalom:

- Baki Miklós: Orbán Dezső Művészet, 1964. 12., 28-30.
- Frank János: Budapesti beszélgetés Orbán Dezsővel ÉS, 1964. május 30.
- Horváth Béla: Adatok Orbán Dezső életéhez és művészetéhez Arrabona, 1964, 335.
- Passuth Krisztina: Orbán Dezső Budapest, 1977.
- Passuth Krisztina: A Nyolcak festészete Budapest, 1967.

Amikor Orbán Dezső 1964-ben - 25 évvel azután, hogy elhagyta Magyarországot - hazalátogatott, Ausztrália egyik legismertebb, legbecsültebb művészt köszönthették a nyolcvanéves művészen. *"Majdnem egy teljes alkotói pályát futott be itthon - s egy másikat választott hazájában"* - olvashatjuk Passuth Krisztina a festőről írt kismonográfiájában. Valóban, Orbán Dezső beérett művész, amikor 1939-ben, 55 éves korában elhagyja Magyarországot és kivételesen hosszú, alkotó élete során megadatott számára a lehetőség, hogy két helyszínen is kibontakoztassa festői tehetségét és nem utolsósorban elméletírói, művészetszervező-pedagógusi képességeit. A magyar művészet és a bemutatandó festmények szempontjából az itthon eltöltött, progresszív évek fontosak, amelyek alakításában maga Orbán is aktívan részt vett.

A 10-es években festészetének szellemét az impresszionizmus "hangulatosságán" való túllépés szándéka és az avantgard - gondolati - radikalizmusa határozta meg. Ennek megfogalmazásai a dinamikus, plasztikusan megformált csendéletek, a Matisse hatását tükröző, dekoratív vonaljátékú aktjai és a cézanne-i tájfelfogást részleteiben alkalmazó tájképei.

A Nyolcak felbomlásával Orbán Dezső magányosan dolgozik, a figurális festésztől mindinkább a táj- és városképek felé fordul, amit nyilván a Németországban, Spanyolországban, Franciaországban tett utazásai is inspirálnak. 1925-26-ban családjával együtt több időt tölt Párizsban, ekkor születnek e párizsi városképei is. 1925-ben Glatz Oszkárrel és Végh Gusztávval szerepel együtt az Ernst Múzeumban, és az Orbán festészetében bekövetkezett változást a Nyugat hasábjain Tersánszky Józsi Jenő mint *"szembeszökő fejlődés"*-t és *"bizonyos modorbeli megállapodás"*-t regisztrál-

ja. E "megállapodás" elsősorban festészeti témáival szemben tanúsított magatartására vonatkozik, amennyiben a Nyolcak indulatosságát, erőteljességét egyfajta kontemp-latív szemlélődés váltja fel.

A *Párizsi utcarészlet* jól példázza a húszas években, a németországi, franciaországi utazásai során feltámadt érdeklődését: kedvelt motívuma az architektúra lesz. A finom tónusátmenetekkel megfestett égből erőteljesen válik ki a kép tengelyében álló gótikus szentély és torony, valamint a templomot övező liget. A kép előterében balra kanyarodó utat követve halad el a szemlélő is az épületek mellett. Szintén bal oldalon a keret által elmeteszve egy jellegzetes párizsi, franciaablakos lakóház komoran megfestett, erősebb kontraszthatású sarokrészletét láthatjuk, amelyet a jobb oldalon kubikus, telt formáival, derűs tónusokkal és átmenetekkel jelzett manzárdtetős ház ellenpontoz. A cézanne-i képépítés következetes alkalmazása érhető tetten abban, ahogy Orbán a nagyobb geometrikus formákat kisebb, pasztózan megfestett szürkés-barnás tónusú négyzetekkel tölti fel az.

A *Kisvárosi utca* című kép fő konstrukciós - és hangulati - szervező eleme szintén a különféle épületek festői egymás mellett élése. Mindkét kép hasonló perspektívából indul: az előtérből perspektivikusan rövidülő, kisebb-nagyobb házakkal szegélyezett, egyenes út (Orbán kedvelt motívuma ez, pl. Passau-i utca, Montmartre, 1926 körül) vezet a képtér belsejébe, ahol a kompozíció eszmei középpontja, a templom áll. A mély szürkék és barnák alaptónusaiból aránylóan világlanak ki a kémények és a tűzfalak sárgái, meleg barnái. A szürkék keménységét erősíteni látszik a szállkás festésmód, míg a meleg színek az elomlóbb négyzetes formákban öltenek testet. A templom tornya komoran fűrődik az égbe, mintha a felette gomolygó esőfelhők burkát akarná átszúrni. Pedig a sötét felhők az álmos hangulatú házak fölött gyülekeznek, az ég a hátsó képsíkon még zavartalanul tiszta. Nem tudni, hogy a rossz idő honnan, hova tart, s éppen e festőivé oldott mozzanat teremti meg, látszólagos nyugalma ellenére is a képi feszültséget.

Orbán 1920 és 1930 között festett képei tematikusan és stílusosan is egységesek, szemléletmódja alapvetően nem változik a továbbiakban sem. *"(...) rezdületlen nyugalma szemléletét fejleszti ill. mélyíti tovább. A szerkezetet inkább jelzi és nem hangsúlyozza, derűs, élénk színeket helyez egymás mellé, kerülve a dinamikai kontrasztokat, s időnként stilizált formáit vékony kontúrok érzékeny vonaljátékával teszi mozgal-massá. Kifinomult ízlést, magasrendű artisztikumot látunk ..."* - írja Baki Miklós Orbán Dezső előtt tisztelt cikkében 1964-ben. 1927 a siker esztendeje. A húszas évek közepén készült festményekből nagy sikerű kiállítás nyílik az Ernst Múzeumban, majd több vidéki városban (Gyöngyös, Békéscsaba, Kassa, Losonc stb.). A pécsi nőegyletben már mint befutott festő arat óriási sikert, a helyi sajtó elragadtatott hangon szól Orbán festészetéről. A külföldi elismerés sem maradt el, ezekért a festményeiért az 1929-es barcelonai Arte Modernában rendezett nemzetközi kiállítás aranyérmével tüntették ki a festőt.

A.K.